

تختی از شکوه و تمدن

گذشته را می‌توان به شکل‌های مختلف نگریست. گاه سیاسی، یعنی جدال قدرت‌ها و گاه فرهنگی، یعنی زایش اندیشه‌ها. اما در مجموع گذشته حاوی هر دو است. از اسطوره تا عقل، از عقل تا هنر و دین، همه در آن حضور دارند و ما میراث‌خوران این گذشته‌ایم. در این میان می‌توان یک دو جین آثار جذاب حاصل از فرهنگ ایرانی را در این جا و آن جای این کشور یافت. آذرگشسب یا به قول امروزی‌ها تخت سلیمان نیز یکی از بناهای دوره‌ای از تاریخ است که نه تنها از نظر مسایل اعتقادی، باورهای دینی و نقشی که در حیات سیاسی و اجتماعی داشت، ارزشمند است، بلکه به این دلیل که بعد از ۲۴۰۰ سال نام ایران را در عرصه بین‌المللی زنده کرده . این بنا در سال ۱۳۸۲ در فهرست آثار جهانی یونسکو به ثبت رسید و بار دیگر کارشناسان یونسکو را بر آن داشت تا اثر ارزشمند دیگری از ایران را مورد بررسی قرار دهند. روند ثبت این مجموعه تاریخی در فهرست یونسکو از سال ۸۰ آغاز و در تیر ماه سال ۸۲ به نتیجه رسید. طی این مدت نمایندگانی از یونسکو و ایکوموس (شورای بین‌المللی ابنیه و بافت‌های تاریخی) از این مجموعه بازدید کردند

سر دبیر

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

Photo By: Behzad Torkizadeh

نامناسب کرده است. رسوب‌های حاصل از این املاح در طی قرن‌ها به شکل و شمایل دریاچه اثر گذارده است. می‌گویند در گذشته این چشمه، آب آشامیدنی موبدان را تامین می‌کرده است. در شمال دریاچه تخت سلیمان آتشکده آذرگشسب قرار دارد که مهم‌ترین اثر تاریخی این مجموعه است و جلوی آن، حیاط شمالی آتشکده و در شرق آن محل آتش مقدس است و در سمت شرق آتشکده تالار ستون‌داری قرار دارد. آتشکده مقدس آذرگشسب یکی از ۳ آتشکده معروف دوره ساسانی است. آتشکده آذرگشسب مجموعه‌ای است مشتمل بر یک سالن مرکزی مربع شکل با چهار جز قطور آجری که گنبد بزرگ آجری آن‌را پوشانده است. در بخش غربی نیز مجموعه دیگری است که از یک آتشکده صلیبی شکل با ابعاد کوچکتر و دو تالار ستون‌دار با ستون‌های مدور چهارگوش و تعداد اتاق‌ها و فضاهای جانبی تشکیل یافته است.

دریاچه جوشان آن روی صف‌های سنگی و طبیعی قرار گرفته که از رسوبات آب دریاچه به وجود آمده است. قدمت این منطقه از زمانی که تبدیل به سکونت‌گاهی انسانی شد به ۳ هزار سال پیش باز می‌گردد.

از دروازه که می‌گذریم در سمت شمال غرب دریاچه، کاخ شکار آباق‌خان (قرن سیزدهم میلادی) و ایوان غربی معروف به ایوان خسرو دیده می‌شود. روبه‌روی آن هشت ضلعی‌های دوره مغولی را دیده و هنگامی که به سمت غرب نگاه می‌کنیم به‌وضوح روستای احمد آباد سفلی با چشمه‌های آب گرم آن و زندان سلیمان دیده می‌شود.

مجموعه بناهای تاریخی در تخت سلیمان در اطراف دریاچه‌ای طبیعی ساخته شده‌اند. آب این دریاچه که از عمق ۱۱۶ متری از درون زمین به سطح می‌آید و به زمین‌های اطراف می‌ریزد دارای املاح زیادی است که آن را برای آشامیدن و کشاورزی

مجموعه باستانی تخت سلیمان در نزدیکی تکاب و در استان آذربایجان غربی واقع شده است. بهتر زمان بازدید از این منطقه، به‌دلیل سردسیری بودن آن بهار و تابستان است. برای بازدید از بنای شخصی از تهران در مسیر جاده زنجان حرکت کردیم. در ۴۰ کیلومتری زنجان، سمت چپ جاده، شهر سلطانیه از دور نمایان است. در پیش‌روی مان، از زنجان به سمت دندی، مسیر کوهستانی و آسفالت وجود دارد. بعد از طی مسافت ۹۰ کیلومتری، محوطه تخت سلیمان از دور نمایان می‌شود. بناهای نیمه خرابه و آجری، کوه و دریاچه تنها چیزی است که به چشممان می‌خورد. خودروی خود را در پارکینگ جلوی دروازه جنوب شرقی تخت پارک می‌کنیم تا از نزدیک اقتداری که لیاقت جهانی شدن را داشت، لمس کنیم.

راه سنگ‌فرش را پیش گرفته و از دروازه اصلی وارد می‌شویم. آثار باستانی این محل در محوطه‌ای با ۱۲۴ هزار متر مربع وسعت قرار دارند و به همراه

تعداد بازدیدکنندگان این مجموعه در پایان فروردین ماه ۸۷، ۱۲ هزار و ۵۶۹ ایرانی، ۳۸۲ خارجی و در مجموع ۱۲ هزار و ۹۵۱ نفر بوده است

رسوبات معدنی هنگامی که غواص پایین می رود، رسوبات کف بالا می آیند و فضا را تاریک می کنند، در نتیجه به علت تاریک شدن امکان نفوذ به کف دریاچه ممکن نیست. دریاچه تخت سلیمان با جود زمستان های سرد منطقه تکاب دمایش همواره ثابت است و در تابستان و زمستان ۲۱ درجه سانتیگراد است. از این دریاچه چندین نهر آب سرازیر می شود که به طور میانگین ثانیه ای ۹۰ لیتر می شود. آب این دریاچه از سفره های آب زیر زمینی که در کف دریاچه وجود دارد تامین می شود. از دیگر بناهای مهم، معبد آناهیتا است که در شمال شرقی دریاچه واقع شده است. آناهیتا، یکی

طبیعت اطراف مجموعه تخت سلیمان تشکیل شده از یک کوه آهکی که در قله آن، چشمه بسیار بزرگی (با دریاچه ای به قطر حدود ۱۰۰ متر) وجود دارد. این کوه در طول هزاران سال در اثر رسوبات آهکی موجود در آب چشمه فوق شکل گرفته است. هم اینک در اطراف کوه تخت سلیمان چندین تپه کوچک از این نوع، در اطراف چشمه های آهکی در حال شکل گیری است. بنابراین روند شکل گیری کوه های رسوبی در منطقه تخت سلیمان امری طبیعی و مربوط به شکل خاص زمین و نوع املاح موجود در آب چشمه های منطقه است. اهالی منطقه تخت سلیمان معتقدند که در کف این دریاچه شهری پر از طلا وجود دارد و حضرت سلیمان گنج هایش را آنجا پنهان کرده است. تاکنون چندین غواص باستان شناس سعی کرده اند که تا به کف این دریاچه برسند اما به علت عمق بیش از ۷۵ متری دریاچه و فشار زیاد آب و ته نشین شدن

از مهم ترین ایزدان ایران بود و تنها ایزدی است که ماده تلقی می شده است. او ایزد آب و جاودانگی بود و از این حیث از احترام زیادی برخوردار بود. کوه بلقیس با دو قله مرتفع ۳۳۰۰ متری در ۷/۵ کیلومتری شمال شرقی تخت سلیمان قرار دارد. روی قله جنوبی تراس ها و ارک های ساسانی دیده می شوند. صعود از کوه چندان مشکل نیست. می توان با استفاده از یک راهنمای محلی از دهکده تازه کند یا احمد آباد سفلی به سوی آن رفت.

به سمت غرب دریاچه که می نگریم، زندان سلیمان در ۳ کیلومتری روستای احمد آباد سفلی، روی کوهی مخروطی شکل به ارتفاع یکصد متر، نمایان است. کارشناسان بر این باورند که کوه سلیمان، کوهی آتشفشانی بوده و در دوره بعدی دریاچه ای پر از آب شده است، مانند دریاچه تخت سلیمان. در کم تر از نیم ساعت به بالای کوه می رسیم. دهانه این کوه با قطری حدود ۴۰ متر خالی و سیاه است

پس از ایلخانیان دوباره این مکان اهمیت خود را از دست می‌دهد و بیش‌تر عشایر و کوچ نشینان از بقایای بناهای باقی مانده آن استفاده می‌کردند تا آن‌که در دوره پهلوی موسسه باستانشناسی آلمان با وزارت فرهنگ ایران قراردادی برای مطالعه این محوطه تاریخی امضا کرد و به دنبال آن باستان‌شناسان سرشناسی هم‌چون دکتر هر تسفلد، پروفیسور رودلف نومان، رابرت کوبل برای مطالعه قدمت تاریخی تخت سلیمان به ایران می‌آیند.

دیده بود، دیگر رمق تجدید حیات نیافت، اما تا قرن چهارم ه. ق. تعداد اندکی از معتقدان آئین زرتشت در این محل اسکان داشته و آتشکده نیز در مقیاس کوچکتی مورد استفاده بوده، در زمان حکومت آباقخان مغول با انجام تعمیرات وسیع و چشم‌گیر و احداث بناهای جدید، از این مکان مدتی به عنوان پایتخت تابستانی و تفرجگاه استفاده می‌شود.

چند صد سال پس از ورود اسلام به ایران موبدان زرتشتی سعی داشتند که آتشکده آذرگشنسب را از تخریب دور نگه دارند، آن‌ها با استفاده از باورهای مردم منطقه، موضوع را این‌گونه مطرح کردند که این‌جا آتشکده زرتشتیان نیست بلکه تاج و تخت حضرت سلیمان است. راز آلود بودن دریاچه و عظمت بقایای بناهای دوره ساسانی این باور را تقویت کرد و باعث شد تا این محوطه تاریخی تخریب نشود. از سوی دیگر مردم محلی براساس افسانه‌ها از پرسه‌زدن در اطراف دریاچه و بناهای اطراف آن دوری می‌کردند تا از خطر تبدیل شدن به سنگ رها شوند.

هفتصد سال پس از ورود اسلام به ایران، مغولان این سرزمین را عرصه تاخت و تاز قرار دادند. پس از آنکه نوادگان چنگیزخان حکومت ایلخانی را در

جادوی خود پدید آورده بودند روبه‌رو شد. آنگاه آتشی بر یال اسب وی فرود آمد و جهان را دیگر باره روشن کرد به کیخسرو به مدد این آتش پس از پیروزی و گشودن بهمن دژ و به پاس این یآوری اهورایی، آتش فرود آمده را آن‌جا بنشانند و آن آتش و جایگاه به نام آتش اسب نر (گشسب یا گشنسب) نامیده شد. این محل هم اکنون نام تخت سلیمان نام دارد.

آتشکده آذر گشنسب در متون قدیم دارای اسامی متعددی است از جمله به زبان پهلوی؛ گنژک (GANZAK) یا گنجه نامیده می‌شده، رومیان آنرا گزکا (GAZKA) و اعراب شیز (SHIZ) می‌گفته‌اند. در زمان ایلخانان نیز به آن با نام «ستوریق» داده بودند.

پس از جنبش مزدکیان و شکل‌گیری آن، خسرو انوشیروان به عمران و آبادی این آتشکده با عنوان عامل وحدت ملی و یکسان‌سازی دین کشوری توجه ویژه‌ای کرد.

بعد از زوال حکومت ساسانی و پذیرش دین اسلام توسط ایرانیان، این مجموعه عظیم که در جنگ‌های ایران و روم در زمان خسرو پرویز به شدت آسیب

و همین صحنه را ترسناک می‌کند. این کوه توخالی که می‌گویند زمانی سیاه چال بوده در نوع خود در جهان بی‌نظیر است. گروه باستان‌شناسان آلمانی که در صدد پایین رفتن از این سیاه چال بوده‌اند متوجه وجود نوعی گاز می‌شوند که امکان پایین رفتن را به آنان نمی‌دهد. آن‌ها بره‌ای را به کمک طناب به پایین می‌فرستند. پس از طی حدود ۳۰ متر علایم تنفسی این بره نشان می‌دهد که میزان اکسیژن به طرز عجیبی کاهش می‌یابد. ارتفاع آن از سطح دریا ۲۵۹۹ متر و از سطح زمین‌های هم‌جوار ۹۷ تا ۱۰۷ متر است. این کوه دقیقا رو به روی کوه بلیقیس قرار دارد اما به دلیل رعب خاصی که از دیدن آن حاصل می‌شود مورد توجه بسیاری از طبیعت‌گران، صخره نوردان و حتی گردشگران عادی است.

تاریخچه تخت سلیمان

در مورد سابقه تاریخی این مجموعه باستانی مطالب فراوانی در کتب مذهبی زرتشتیان، مورخین و جغرافی نویسان قرون اولیه اسلامی، شاهنامه فردوسی و بعدها در سفرنامه‌های مستشرقین وجود دارد.

آتشگاه آذرگشسب ویژه ارتشیان بود و در شهر و محلی بنام شیز یا گنژک بر روی کوه استونند قرار داشت. آذرگشسب به معنای آتش اسب نر است. بر پایه اسطوره‌های ایرانی، علت نامیدن آذر گشسب به این آتشگاه آن است که کیخسرو بهنگام گشودن بهمن دژ در نیمروز با تیرگی شبانه که دیوان با

ایران به وجود می‌آورند، آقا باباخان مغول پایتخت بیلابقی خود را به تخت سلیمان انتقال داد. او کاخ‌ها و عمارت‌هایی در این منطقه ساخت. از جمله‌ی آن‌ها تالار شورا (تالار چهارستونه)، کاخ شکار، دوازده ضلعی و هشت ضلعی از بناهای شاخص دوره ایلخانی این محوطه بوده و بیش‌تر شبیه معماری شرق آسیاست.

پس از ایلخانیان دوباره این مکان اهمیت خود را از دست می‌دهد و بیش‌تر عشایر و کوچ‌نشینان از بقایای بناهای باقی‌مانده آن استفاده می‌کردند تا آن‌که در دوره پهلوی موسسه باستانشناسی آلمان با وزارت فرهنگ ایران قراردادی برای مطالعه این محوطه تاریخی امضا کرد و به دنبال آن باستان‌شناسان سرشناسی هم‌چون دکتر هرتسفلد، پروفسور رودلف نومان، رابرت کوبل برای مطالعه قدمت تاریخی تخت سلیمان به ایران می‌آیند.

نام آتشکده آذرگشسب ۷۰ بار در شاهنامه فردوسی آمده است:

پس و پیش گرد اندر آزادگان
همی رفت نوشیروان تا آذرآبادگان
چو چشمش برآمد بر آذرگشسب
پیاده شد از دور و بگذاشت اسپ
نشستند چون باد هر دو بر اسپ
دمان تا در خان آذرگشسب
بیک ماه در آذرآبادگان
ببودند شاهان و آزادگان
از آتش گسی کرد بانوگشسب
ابا خواسته همچو آذرگشسب
چو رستم بدیدش برانگیخت اسپ
بیامد بر او چو آذرگشسب
سپهبد برآمد خروشان به اسپ
روان شد بکردار آذرگشسب
یکی نیزه زد همچو آذرگشسب
ز کوهه بردش سوی یال اسپ

چو بر ساخت کار اندر آمد به اسپ
برآمد بکردار آذرگشسب
وز آن پس نشستند گردان بر اسپ
براندند برسان آذرگشسب

همان اسپ تو شاه اسپ من است
کلاه تو آذرگشسب من است
چنان دید در خواب کآتشیپرست
سه آتش فروزان بردی بدست
چو آذرگشسب و چو خراد و مهر
فروزان چو بهرام و ناهید چهر
بیزدان که او را سزد برتری
نگارنده زهره و مشتری
بتاج و بگاہ و بخورشید و ماه
به آذرگشسب و بمهر و کلاه
که از شاه خاقان نیچد بدل
نباشد بکاری ورا دل گسل

در آنجا که آن روشنی بر دمید
بشد تیرگی سربه سر نا بدید
بفرمود خسرو بدان جایگاه

یکی گنبری تا به ابر سیاه

ز بیرون چو نیم از تک تازی اسپ
بر آورد و بنهاد آذر گشسب

چو بشنید خسرو که شه جهان
همی خون او جوید اندر نهان

شب تیره از طیسفون درکشید
تو گفستی که گشت از جهان ناپدید

نداد آن سر پر بها رایگان
همی تاخت تا آذرآبادگان

چو آگاهی آمد بهر مهتری
که بد مرزبان یا سر کشوری...

یکایک بخسرو نهادند روی
سیاه و سپهبد همه نامجوی

از ایران و از دشت نیزه‌وران
ز خنجرگذاران و جنگی سران

همی گفت هر کس که ای پور شاه
ترا زبید این تخت و تاج و کلاه

نگر تا نداری هراس از گزند
بزی شاه و آرام و دل ارجمند

زمانی بنخجیر تازیم اسپ
زمانی نوان پیش آذرگشسب...

بدیشان چنین گفت خسرو که من
پر از بیمم از شاه وز انجمن

اگر پیش آذرگشسب این سران
بیابند و سوگندهای گران

خورند و مرا یکسر ایمن کنند
که پیمان من زان سپس نشکنند...

یلان چون شنیدند گفتار او
همه سوی آتش نهادند روی

بخوردند سوگندهایی که خواست
که مهر تو ما زنده داریم راست

از آن جایگه لشکر اندرکشید
سوی آذرآبادگان برکشید

چو از پارس لشکر فراوان نبرد
چنین بود نزد بزرگان و خرد

که از جنگ بگریخت بهرام شاه
ورا سوی آذرگشسب است راه

چو بهرام رخ سوی آذر نهاد
فرستاده آمد ز قیصر چو باد

امروز با تخت سلیمان
مجموعه میراث جهانی تخت سلیمان و جاذبه‌های

پیرامون آن به عنوان یکی از مناطق گردشگری کشور در ایام تعطیلات نوروزی، پذیرای مسافران نوروزی و گردشگران خارجی بود. به گفته مدیر پایگاه تخت سلیمان تعداد گردشگران ایرانی ۱۱ هزار و ۱۵۰ نفر و تعداد گردشگران خارجی ۱۰۱ نفر و در مجموع ۱۱ هزار و ۲۰۶ نفر بود که افزایش چشم‌گیری در مقایسه با سال گذشته داشته است.

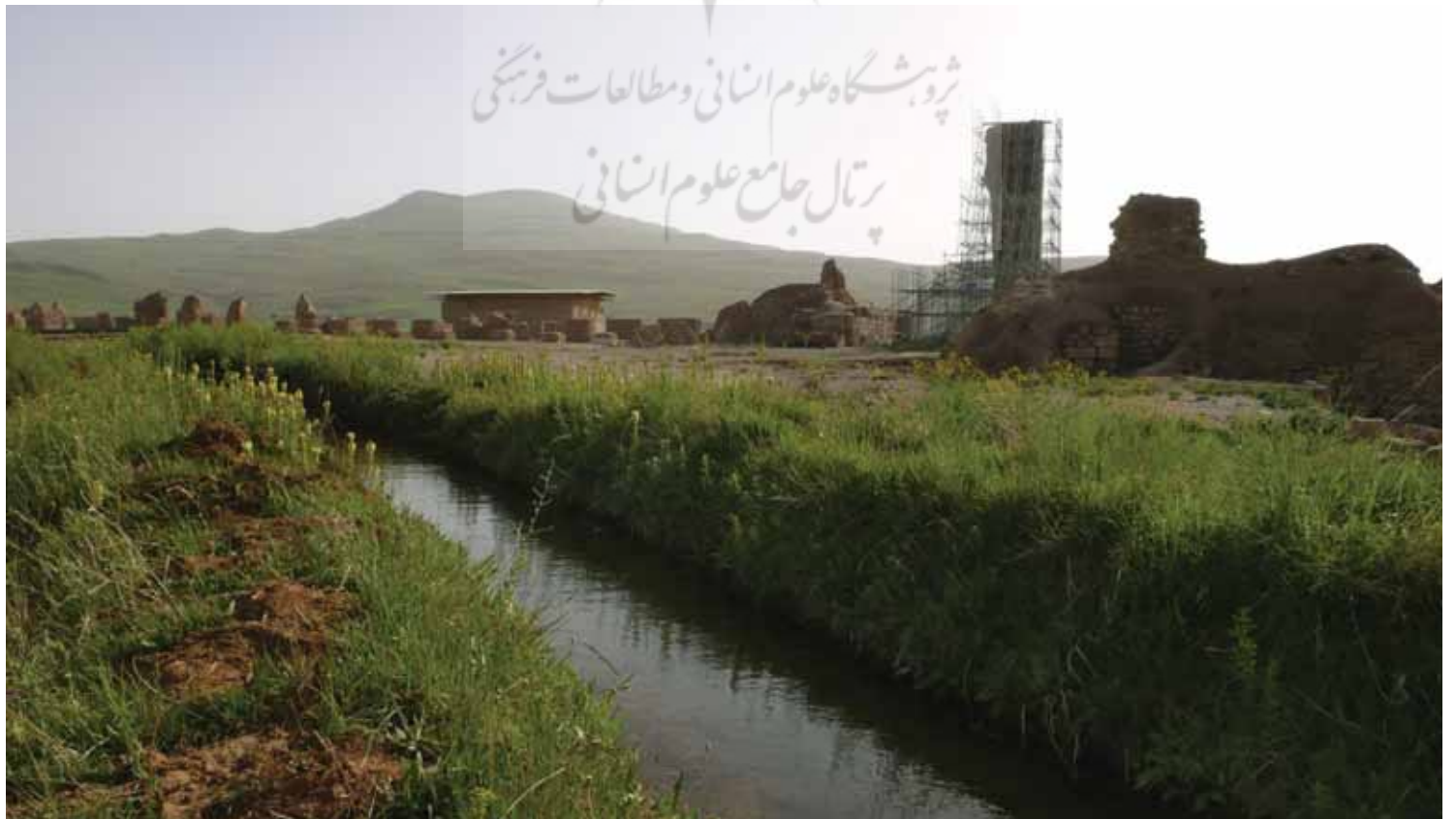
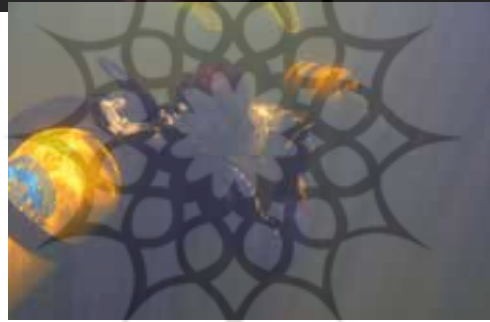
تعداد بازدیدکنندگان این مجموعه در پایان فروردین ماه ۸۷، ۱۲ هزار و ۵۶۹ ایرانی، ۳۸۲ خارجی و در مجموع ۱۲ هزار و ۹۵۱ نفر بوده است. بیش‌تر بازدیدکنندگان خارجی نیز با توجه به فعالیت‌های ۲۰ ساله کشور آلمان به این مجموعه، از همین کشور و قیمت بلیط ورودی نیز برای اتباع ایرانی و خارجی ۵ هزار ریال است.

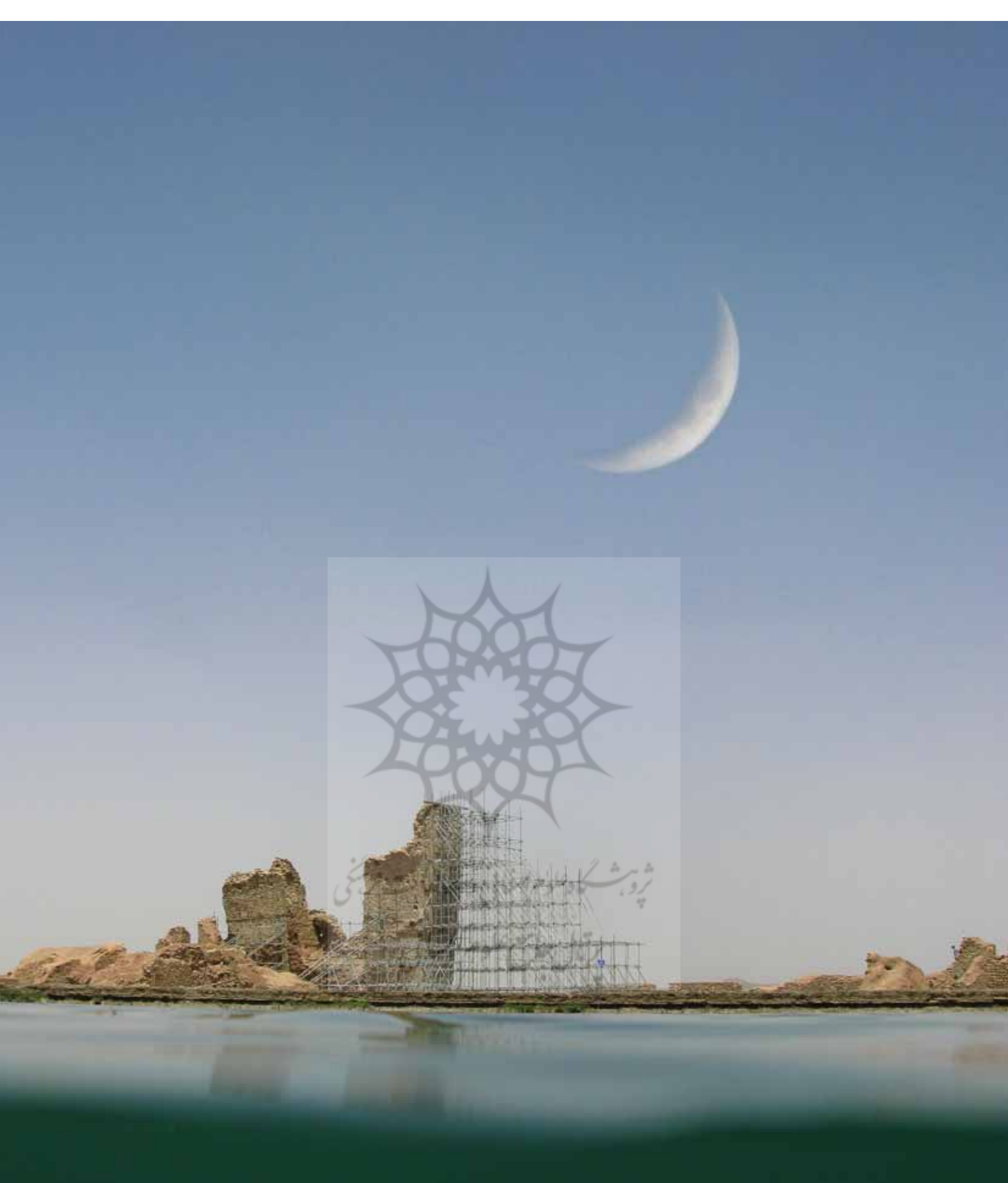
از جمله اقداماتی که در این ایام جهت پذیرایی از مسافران نوروزی انجام گرفت ساماندهی پارکینگ مجموعه، تامین محل اقامت مسافران با همکاری آموزش و پرورش، اهدا نقشه و بروشور منطقه تکاب و مجموعه با همکاری هلال احمر، ساماندهی نمایشگاه مجموعه، نظافت کلی مجموعه و برف رویی مسیرهای بازدید بود.

نزدیک‌ترین هتل به مجموعه تنها هتل شهرستان تکاب به نام هتل رنجی تکاب است که در ۴۵ کیلومتری تخت سلیمان واقع شده است.

اقدامات حفاظتی، مرمتی، پژوهشی و معرفی و آموزش از جمله فعالیت‌هایی است که مانند سال‌های گذشته طبق برنامه‌ریزی‌های تدوین شده، در این مجموعه در حال اجرا است. پس از سفر ریاست جمهوری به شهرستان تکاب، منطقه تخت سلیمان به عنوان یکی از مناطق نمونه گردشگری کشور انتخاب شد و فعالیت‌هایی در زمینه احداث مجتمع‌های اقامتی و رفاهی در پیرامون آن به برنامه‌های آتی آن اضافه شد. در حال حاضر امکاناتی نیز جهت اقامت گردشگران در پیرامون چشمه‌های آب گرم تخت سلیمان ایجاد شده است و گردشگران از این امکانات استفاده می‌کنند.

منابع: سازمان میراث فرهنگی
آذربایجان غربی و پایگاه تخت سلیمان
گردآورنده: عسل فاطمی

تاکنون چندین غواص باستانشناس سعی کرده‌اند که تا به کف این دریاچه برسند اما به علت عمق بیش از ۷۵ متری دریاچه و فشار زیاد آب و ته نشین شدن رسوبات معدنی هنگامی که غواص پایین می‌رود، رسوبات کف بالا می‌آیند و فضا را تاریک می‌کنند، در نتیجه به علت تاریک شدن امکان نفوذ به کف دریاچه ممکن نیست

Photo By: Behzad Torkizadeh

سازمان اسرار و اطلاعات فرهنگی